

Anmeldelser

MARIA ÅGREN & AMY LOUISE ERICKSON (red.): *Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400-1900*. Aldershot, UK 2005, Ashgate. 302 s. Ill. GBP 55 (hardback). GBP 19,50 (paperback).

Historikere er enige om, at husholdningen er den grundlæggende økonomiske enhed i samfundet, men som den engelske historiker Amy Louise Erickson påpeger i sin indledning til bogen, er det det ægteskabelige partnerskab, der er grundlaget i denne *oeconomy*, fordi et ægteskab skal indgås, vedligeholdes og opløses gennem løbende forhandlinger mellem ægtefællerne og mellem parret og deres familier og venner. Disse forhandlinger kaldes af Erickson *marital economy*, hvilket kan oversættes med ægteskabsøkonomien. Dette begreb danner udgangspunkt for bogens 15 artikler, der geografisk dækker Norden, England og Skotland, og kronologisk de 500 år fra senmiddelalder til nutid, eller til industrialismen er nået til Norden. Artiklerne er grupperet i tre overskrifter: »Forming the partnership«, »Managing the partnership« og »Dissolving the partnership«.

Det er dog ikke alle bidrag, der eksplicit eller implicit bruger denne definition af begrebet, hvilket hænger sammen med kilderne, der skal belyse ægteskabsøkonomien. Kilderne belyser dels rammerne for ægteskabsøkonomien, dvs. lovgivning, dels resultaterne af ægteskabsøkonomien, fx i form af retstvister vedrørende partnernes ejendom. Derimod er der stort set ingen kilder, der fortæller om selve forhandlingerne, hvilket medfører, at flere af forfatterne fokuserer på rammerne og resultaterne af ægteskabsøkonomien i stedet for på forhandlingerne.

De bedste bidrag er i midterafsnittet, der også har det bedste udgangspunkt for en diskussion af ægteskabsøkonomien, nemlig selve ægteskabet, hvor forhandlinger om økonomien udspiller sig. Afsnittet indledes af Hilde Sandvik, der i sit bidrag, »Decision-making on marital property in Norway, 1500-1800«, yderligere underbygger sin tese om en

reel ligestilling i de norske ægteskaber i en tidlig-moderne periode på grund af den kønnede fordeling af arbejde, der medførte, at mændene var fraværende i længere perioder i løbet af et arbejdsår, hvorfor det var i alles og dermed samfundets interesse, at hustruen ikke var begrænset i sin økonomiske handlefrihed. Jeg er ikke helt enig i hendes tese om reel ligestilling, men kan følge argumentet et langt stykke af vejen. Også Rosemarie Fiebranz har i »Marital conflict over the gender division of labour in agrarian households, Sweden 1750-1850« et klart fokus på forhandling som del af det ægteskabelige liv og det økonomiske liv. Hun bruger sine kilder (ægteskabssager 1750-1850) til at få et indblik i disse forhandlinger og kan konkludere, at når det økonomiske grundlag for ægteskabet og dermed husholdningen var truet, måtte normen for kvindens underkastelse ved manden vige for en norm, der påbød begge parter et ansvar for husstandens økonomiske overlevelse. Inger Dübecks bidrag fokuserer hovedsageligt på det retslige aspekt, dvs. regler for ejendom og rettigheder i ægteskab i perioden, og behandler derfor ikke eksplicit ægteskabsøkonomi, men er et godt udgangspunkt for studier i danske forhold. Ann-Catrin Östman anvender sin egen definition af ægteskabsøkonomi, og udfordrer – eller rettere udbygger – redaktørens definition af ægteskabsøkonomi. Som Östmans titel »Working together? Different understandings of marital relations in late nineteenth-century Finland« antyder, dækker hende opfattelse af ægteskabsøkonomi mere, og hun får ikke mindst klart formuleret kønsaspektet ved emnet. Östmann udtrykker det således: »I use the term marital economy as a way to focus on the work related to the married couple, their economic partnership, and gendered power structures within the marriage ... The marital economy was both a gendered and a gendering partnership.« Desværre er der ingen bidrag vedrørende Storbritannien i dette afsnit, hvilket kan undre, når man tager kildesituationen især i England og Skotland i betragtning.

Helt så vellykkede er de øvrige dele af bogen ikke med hensyn til at diskutere ægteskabsøkonomi. Den første del, »Forming the partnership« handler grundlæggende om at udstikke rammerne for ægteskabsøkonomien, og her kniber det ofte med at fokusere på forhandlingerne og på det økonomiske aspekt. Hanne Marie Johansen, der analyserer retssager for brudte ægteskabsløfter i Norge i 1600- og 1700-tallet, påpeger, at nok var ære den væsentligste drivkraft, når en kvinde lagde sag an for brudt ægteskabsløfte, men at der også var overraskende meget at vinde rent økonomisk, i hvert fald i 1600-tallet, hvilket gjorde det muligt for den sagsøgende kvinde stadig at kunne indgå et økonomisk partnerskab i form af ægteskab. Det er en interessant artikel, men

det økonomiske aspekt kunne være bedre integreret i analysen. Det er det til gengæld i Catherine Francis' artikel, »Making marriages in early modern England: rethinking the role of family and friends«. Hun påpeger, at en bejlen gradvist går fra at være en privat sag mellem et par til at være en offentlig sag, der medfører udveksling af gaver og økonomiske forhandlinger, og som involverer både venner og slægtninge, indtil en ny økonomisk enhed er dannet ved ægteskabets indgåelse. Gudrun Andersson belyser situationen i Sverige ud fra en søskendefloks arv fra deres velstående forældre i Arboga i midten af 1700-tallet og inddrager i diskussionen både ejendom og uddannelse som arv. Analysen er dog ikke ganske vellykket, da hun sætter lighedstegn mellem ejendom og »marital economy« og fokuserer på overdragelse af gods fra en generation til den næste gennem arv og gaver. Dette er naturligvis også et resultat af ægteskabsøkonomien, men sammenhængen med det bredere begreb fremgår ikke klart. Også Anu Pylkkänen (»Forming the marital economy in the early modern Finnish countryside«) fokuserer på det retslige aspekt på bekostning af det økonomiske. Jane Whittles bidrag, der afslutter denne del af bogen, påpeger tjenestepigernes oversete økonomiske bidrag til husholdningen og dermed til grundlaget for ægteskabsøkonomien. Deres udbytte var, at de fik erfaring og en beskedne opsparing, der kunne danne grundlaget for selv at indgå ægteskab.

Den mindst vellykkede del med henblik på at analysere ægteskabsøkonomi er bogens tredje del, »Dissolving the partnership«, om end artiklerne hver for sig er spændende og bestemt værd at læse. Hovedproblemet er, at analyserne fokuserer på fordeling af ejendom efter opløsning af et ægteskab enten ved den ene partners død eller (efter reformationen) skilsmisse og den overlevende partners økonomiske strategier. Hanne Marie Johansen analyserer skilsmisse og de deraf afledte økonomiske forhold. Reelt behandles ophøret af en ægteskabsøkonomi. Med sin fokusering overser Johansen i nogen grad de forudgående forhandlinger, men hun har en vigtig pointe i, at en relativt liberal holdning til skilsmisse i 1600- og 1700-tallets Norge udsprang af samfundets ønske om harmoniske ægteskaber; dets behov for at undgå, at kvinder og børn blev en byrde på grund af ægtemandens bortrømning; og dets frygt for, at uindfriet gæld kunne true samfundets økonomi. De to følgende bidrag af Elizabeth Ewan om Skotland (»'To the longer liver': provisions for the dissolution of the marital economy in Scotland, 1470-1550«) og Agnes S. Arnórsdóttir om Island (»Death and donation: different channels of property transfer in late medieval Iceland«) har det problem (i forhold til bogens hovedtese), at de kommer for langt væk fra ægteskabsøkonomien, men de påpeger begge, at hensynet til

længstlevende ægtefælle og børn – på Island især uægte børn – også spillede en vigtig rolle i denne. Derimod vender bogens anden redaktør, Maria Ågren, flot tilbage til ægteskabsøkonomien i sit bidrag, »Individualism or self-sacrifice? Decision-making and retirement within the early modern marital economy in Sweden«, der analyserer de beslutninger, der tages af ægtepar gennem flere generationer med hensyn til at opnå en fordeling af ejendom, forpligtelser og ansvar, der er til mest mulig nytte både for det enkelte par og for børn, svigerbørn, stedbørn og børnebørn. Her kommer forhandlingerne klart frem i analysen.

I indledningen gør Erickson rede for den økonomiske betydning, ægteskabet havde i det førindustrielle samfund, både for individet og for samfundet. Dette er ikke nyt, men alt for ofte overset i økonomiske analyser, der nok ser på den institutionelle ramme for ægteskabsøkonomien, men ikke på selve den økonomiske proces. Erickson har også til fulde udnyttet de muligheder, samlingen byder på, for at sammenligne situationen i de nordiske lande og Storbritannien og peger på både overraskende og forventede forskelle og sammenhænge. En af hendes pointer er, at hustruers frihed til at handle økonomisk på trods af retslige restriktioner fandtes både i Norge og i England og Skotland, på trods af, at mændene i de to sidste lande ikke var væk hjemmefra, som tilfældet var i Norge. På lignende måde findes de samme strategier for at sikre sig i alderdommen i Sverige og på de britiske øer, hvilket har været forklaret både som udslag af individualisme (England især) og solidaritet (Sverige). Derudover har hun nyttige tabeller, der sammenstiller regler for ejendomsbesiddelse og arv i de forskellige lande. Det er afgjort en indledning, der forhøjer udbyttet af de øvrige artikler. Med artiklen »Recovering a lost inheritance: the marital economy and its absence from the prehistory of economics in Britain« afslutter Michael Roberts veloplagt med at se på selve den økonomiske diskurs, fra den gang økonomi blev en videnskab i slutningen af 1800-tallet. Det sker især med henblik på, hvordan denne videnskab har overset – og dermed undladt at danne begreber for – de økonomiske sider af ægteskabet. Det skyldes ikke mindst, at teoretikere satte et skel mellem familie/husholdning og markedet og anså dem som to komplementære, men adskilte sfærer. Derefter fokuserede de på markedet. Ved at gennemgå især engelsk litteratur (i ordets bredeste forstand) fra 1600- og 1700-tallet afdækker han forskellige begreber og beskrivelser af ægteskabsøkonomien, som han foreslår som udgangspunkt for en ny økonomisk diskurs. Selv definerer han foreløbigt »marital economy« som »any of the several 'economic' ramifications of marriage« og inddrager både produktion og forbrug i sin diskussion.

Generelt må man sige, at det ikke helt er lykkedes at holde fast på redaktørernes forslag til definition af begrebet ægteskabsøkonomi (»marital economy«), fordi for mange af bidragsyderne sætter lighedstegn mellem »marital economy« og »household economy« – der kan oversættes som fællig-økonomi – og derved udvisker den pointe, som Erickson vil have igennem, nemlig at få historikere til at fokusere på ægteskabets grundlæggende betydning for samfundsøkonomien i perioden og ikke mindst at inddrage den i de økonomiske analyser, der alt for ofte begynder uden for ægteskabet og som ser på fællig-økonomien ud fra den overordnede økonomi, ikke som dennes udgangspunkt. Til gengæld giver flere af bidragsyderne, ikke mindst Erickson selv og Roberts, nogle spændende bud på, hvordan man kan arbejde med begrebet. Derudover byder den læseren på nogle overraskende iagttagelser ved at sammenstille undersøgelser i de nordiske lande og i Storbritannien. Det er sammenlignende historie, når det fungerer godt.

Bogen kan derfor anbefales til alle, der er bredt interesseret i økonomisk historie og socialhistorie, og den vil være et godt udgangspunkt for videre forskning i denne grundlæggende del af økonomisk historie. Og skulle der stadig være nogle økonomiske historikere, der tror, at økonomisk historie begynder med jernbanens indtog, ja så bør bogen være obligatorisk læsning.

Grethe Jacobsen

JENS ENGBERG: *Magten og kulturen I-III. Dansk kulturpolitik 1750-1900*, Kbh. 2005, Gads Forlag. Billedredaktør: Merete Bøge Pedersen. 1740 sider. 995 kr.

Værket om dansk kulturpolitik gennem 150 år er stort og imponerende, ja lidt af en bedrift fra historieprofessor Jens Engbergs side. I de tre tykke bind er der læsestof til mange gode timer, hvor man kan fordybe sig i allehånde kulturhistoriske fænomener i perioden 1750-1900. Engberg er en dygtig og engageret fortæller, som er drevet af et stort fagligt og politisk engagement. Videnskabsteoretisk er han nærmest en traditionel historisk materialist, der godt kan forfalde til firkantede årsagsforklaringer, som f.eks. at henvise til klassekampen i almindelighed, selv når specifikke fænomener skal forklares. Man skal ikke forvente sig analytiske tilgange hentet fra den nye kulturhistorie hos Engberg, forklaringerne bevæger sig mest ovenfra og nedefter, på godt og ondt.

Det kommer allerede i indledningen til at handle om politik i nutidig forstand, når Engberg tager sit afsæt i et direkte citat af Anders Fogh